

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-38>

УДК 330.83

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ

MODERN DEVELOPMENT OF ECONOMIC THOUGHT IN UKRAINE

Пархоменко Людмила Андріївна

кандидат економічних наук, доцент,
Уманський національний університет садівництва
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6840-0818>

Фротер Оксана Сергіївна

кандидат економічних наук,
Уманський національний університет садівництва
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6770-9618>

Осіпова Алла Анастасіївна

кандидат економічних наук,
Уманський національний університет садівництва
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5330-3676>

Parkhomenko Ludmila, Froter Oksana, Osipova Alla
Uman National University of Horticulture

У статті проаналізовано розвиток економічної думки України в сучасних умовах. Досліджено еволюцію поглядів українських науковців стосовно низки економічних процесів і категорій, а також доведено значимість сучасної економічної теорії для розвитку суспільства та економіки держави. Визначено основні критерії, які характеризують сучасну економічну теорію. Встановлено, що сучасна економічна теорія розвивається як динамічна наука. Предмет її вивчення адаптується до трансформаційних змін господарського розвитку та життя суспільства, а методологія постійно удосконалюється за рахунок залучення нових методів економічного й соціологічного аналізу. Досліджено сутність та різні види синтезу економічних концепцій, напрямів та шкіл. Встановлено, що перспективним напрямом подальших досліджень у сфері економічної теорії є визначення шляхів синтезу різних економічних шкіл, течій і підходів задля удосконалення методології аналізу, глибинного пізнання особливостей суспільного розвитку й економіки держави.

Ключові слова: концепція, економічна теорія, економічна думка, еволюція, розвиток.

В статье проанализировано развитие экономического мнения Украины в современных условиях. Исследована эволюция взглядов украинских ученых относительно ряда экономических категорий, а также доказана значимость современной экономической теории для развития общества и экономики государства. Определены основные критерии, характеризующие современную экономическую теорию. Установлено, что современная экономическая теория развивается как динамическая наука. Предмет ее изучения адаптируется к трансформационным изменениям хозяйственного развития и жизни общества, а методология постоянно совершенствуется за счет привлечения новых методов экономического и социологического анализа. Исследованы сущность и различные виды синтеза экономических концепций, направлений и школ. Установлено, что перспективным направлением дальнейших исследований в области экономической теории является определение путей синтеза различных экономических школ, течений и подходов для улучшения методологии анализа, глубинного познания особенностей развития общества и экономики страны.

Ключевые слова: концепция, экономическая теория, экономическая мысль, эволюция, развитие.

The development of economic thought in Ukraine in modern conditions is analyzed in the article. The evolution of the views of Ukrainian scientists on the number of economic processes and categories is studied, as well as the importance of modern economic theory for the development of society and state economy is proved. The basic criteria that characterize modern economic theory are identified. Modern economic thought is characterized by its own field of theoretical knowledge (subject of study) and the corresponding technique of finding and interpreting the

facts of objective reality (methodology of analysis), formed in the process of economic development and society. Modern economic theory acts as a dynamic science, its subject penetrates into all new spheres of society, and the methodology is improved by involving in economic research many methods and principles of interdisciplinary analysis, methods of economic and mathematical modeling, combination of economic and sociological analysis. It is researched that modern economic theory is developing as a dynamic science. The subject of its study is adapted to the transformational changes of economic development and life of society, and the methodology is constantly improved by attracting new methods of economic and sociological analysis. The study and rethinking of the history of economic thought in Ukraine, as an organic component of world socio-economic culture, has a significant impact on the global cultural process. Convergent, unifying tendencies are characteristic of the world economic science of the beginning of the XXI century. Representatives of various schools, trends and directions of economic thought cover a large number of modern economic concepts. The essence and different types of synthesis of economic concepts, directions and schools are researched. It is established that there are significant transformations in the content, subject field of research in various areas of economic thought and individual theories. Thus, a promising area of further research in the field of economic theory is to identify ways of synthesis of different economic schools, trends and approaches to improve the methodology of analysis, in-depth knowledge of social development and state economy.

Keywords: concept, economic theory, economic thought, evolution, development

Постановка проблеми. Дослідження становлення і розвитку економічної думки України має дуже важливе теоретичне та практичне значення для відродження економічної культури й створення ефективної економічної системи, стійкої до безлічі загроз та кризових явищ. Адже, саме кризові явища в економіці слугують підґрунтям для теоретичних проривів у економічній теорії, дозволяють виявити всі суперечності й слабкі сторони, створюючи можливості для поглибленого пізнання сутності економічних явищ і процесів.

Тому сучасний розвиток економічної думки в Україні характеризується намаганнями не лише подолати кризовий стан, а й перетворитися на систему об'єктивних досліджень перехідної економіки та ринкової економічної системи.

Необхідність уточнення і систематизації наукових здобутків українських вчених-економістів зумовлює актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження становлення і розвитку економічної думки України зробили такі провідні науковці: В. Базилевич, А. Гальчинський, В. Геєць, Л. Горкіна, В. Зіновчук, М. Довбенко, В. Козюк, В. Лагутін, П. Леоненко, Л. Родіонова, В. Семчик, В. Феценко та інші.

Так, В. Базилевич, А. Гальчинський, В. Феценко визначають методологічні аспекти функціонування економічної теорії й напрям її розвитку. В. Геєць характеризує політико-економічне підґрунтя взаємодії суспільства, держави та бізнесу, а В. Лагутін описує сучасні тенденції розвитку економічної науки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вчені вказують на існування серйозних проблем, які виникають на сучасному етапі розвитку економічної думки України. Зокрема, акцентується на тому, що

економічна теорія не відповідає реаліям сьогодення, неспроможна вчасно виявити загрози та знайти ефективні рішення проблем економічної політики (існування вимушеного безробіття, зростання бідності, недостатнє накопичення пенсійних фондів, проблеми реформування перехідної економіки). Тобто існує певна обмеженість можливостей економічної теорії щодо вироблення рекомендацій із прогнозування економічних і фінансових криз, а також стимулювання економічного розвитку держави [1, с. 670].

Це зумовлює необхідність подальшого аналізу і систематизації наукових підходів до вивчення розвитку економічної думки України в умовах сьогодення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Формування в Україні ринкових відносин нового типу посилило інтерес до економічної теорії та опанування досягнень світової економічної науки, доступ до яких був практично неможливий до початку 90-х років.

Однак наукові розробки неповною мірою впроваджуються у практичну діяльність і беруться до уваги державними владними структурами. В Україні існує дисбаланс між науковою думкою й економічною політикою держави.

Метою цієї статті є аналіз розвитку економічної думки України в сучасних умовах, дослідження напрямів та еволюції поглядів українських науковців стосовно низки економічних процесів і категорій, а також доведення значущості сучасної економічної теорії для суспільства й економіки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомим фактом є те, що еволюція економічної теорії завжди відбувається під впливом різних структурних зрушень реальної світової економіки. Це, в свою чергу, сприяє

формуванню й накопиченню нових теоретичних знань. Однак, в умовах сьогодення, швидкість змін у економічній сфері діяльності випереджає темпи її вивчення.

Сутність сучасних трансформаційних процесів у розвитку економічної теорії в Україні характеризується переходом від одноконцептуальної теорії, що розвивається переважно ізольовано від світової економічної думки, до багатоконцептуальної теорії, яка включає усі її досягнення.

Одні дослідники вказують на те, що сучасною вважається економічна теорія, починаючи з хронологічних меж ХХ-го століття, від становлення кейнсіанства. Інші стверджують, що сучасною є економічна теорія післявоєнного періоду, а деякі називають її початком 70-ті роки ХХ-го століття [2, с. 10].

Для світової економічної науки початку ХХІ століття характерними є конвергентні, об'єднаних тенденції. Представниками різноманітних шкіл, течій і напрямів економічної думки висвітлюється велика кількість сучасних економічних концепцій.

Як зауважує Л. Родіонова, у 2000-х роках економічна теорія розглядається із двох позицій. Перша – кризова, оскільки відбувається криза сучасної макроекономіки. Більшість економістів вказують на невиконання соціальної функції пояснення економічних явищ та процесів; нагромадження ґрунтовних емпірично встановлених закономірностей, що не підтверджуються. Внаслідок цього ключові теоретичні результати досліджень не відповідають на поставлені запитання і мають негативний характер. Друга позиція – «стриманого оптимізму». Дослідники вважають, що криза є формою розвитку економічної теорії, здійснюють пошуки нового предметного поля й методології, вказують на відповідність теорії і практики. Варіативність поглядів для них є ознакою здоров'я і сили, що допомагає поглиблено вивчити та зрозуміти проблему [3, с. 160].

Глобалізація, трансформація соціальних відносин, зростання ролі фінансового сектора у структурі економіки, ринкові реформування господарств постсоціалістичних країн, новий етапом науково-інформаційної революції, кліматичні зміни та інші проблеми розвитку суспільства суттєво вплинули на розширення предметного поля дослідження сучасної економічної теорії.

Основними критеріями, що характеризують економічну теорію в умовах сьогодення є [4, с. 10–11]:

- актуальність економічних досліджень;
- застосування хронологічного масштабу;
- синергія із трансформаційними змінами сучасного господарського розвитку;
- розширення або подолання географічних кордонів із позиції розгляду економічних явищ;
- вдосконалення методології економічного аналізу;
- рівень практичного використання теоретичних рекомендацій в економічній політиці;
- систематизація знань і використання енциклопедичних проектів в галузі економічної історії.

Отже, сучасна економічна теорія розвивається як динамічна наука. Предмет її вивчення адаптується до трансформаційних змін господарського розвитку та життя суспільства, а методологія постійно удосконалюється за рахунок залучення нових методів економічного й соціологічного аналізу.

М. Довбенко вказує на безперервність економічних перетворень, різке зростання їх швидкості та різноманітності векторів розвитку [5, с. 19].

В. Базилевич наголошує на необхідності звернення сучасних українських науковців до національної історико-економічної спадщини, що в свою чергу сприятиме вирішенню завдань національного відродження країни, а також становленню її як економічно розвинутої держави [6, с. 82].

Адже вивчення й переосмислення історії економічної думки України, як органічної складової світової суспільно-економічної культури, відчутно впливає на загальносвітовий культурний процес, інколи визначаючи і випереджаючи його (праці В. Вернадського, Є. Слуцького, М. Туган-Барановського, С. Подолинського та інші) [2, с. 15].

Підтвердженням цього факту є українська школа фізичної економії, яку започаткував С. Подолинський, розвивав В. Вернадський, концептуально сформував М. Руденко.

Дослідження С. Подолинського і В. Вернадського присвячені питанням автотрофності людства, гармонійного розвитку природи та суспільства, аналізу енергії Всесвіту, принципам її розподілу, збереження і розсіювання.

Вагомим внеском у розвиток сучасної економічної думки є створення М. Руденком концепції фізичної економії на засадах нової економіко-філософської системи. Його вчення базується на синергії економіки, філософії, космології, фізики, математики й інших наук [7, с. 394].

Важливе значення має також дослідження еволюції теорії та історії сільськогосподарської кооперації в Україні, започатковане М. Туган-Барановським і розвинене сучасними вченими-економістами Л. Горкіною, В. Зіновчуком, В. Семчиком.

Л. Горкіна розглядає концепцію сільськогосподарської кооперації як соціально орієнтовану ринкову форму господарювання. У своїх працях вона вперше ґрунтовно розкрила питання виробничого кооперування селянства, колективного землеробства, а також його значення у формуванні теорії сільськогосподарської кооперації.

Широкого визнання набули погляди дослідниці на сільськогосподарську кооперацію як допоміжну ринкову форму господарювання, що об'єднує не виробництво, а саме виробників сільськогосподарської продукції у сферах її постачання, переробки, збуту та кредитування [8, с. 17–18].

Дослідження Л. Горкіної повною мірою описують соціально-економічну сутність сільськогосподарської кооперації, визначають передумови її формування і перспективи подальшого розвитку в ринкових умовах.

В умовах сьогодення існує безліч глобальних проблем. Тому, для їх вирішення, досить часто вчені-економісти різних теоретичних напрямів та шкіл поєднують свої зусилля і формують нові наукові гіпотези чи приймають оптимальні господарські рішення у межах кількох течій економічної думки. Доповнення мейнстріму економічної теорії появою монетарного посткейнсіанства, нового кейнсіанства, неоінституціоналізму, «нового» інституціоналізму яскраво демонструє поєднання сил економістів у вирішенні глобальних проблем сучасності [2, с. 14; 9, с. 28].

Інституціональну економічну теорію вважають відносно новою теоретичною концепцією. Тому питання її єдності, класифікації та основних принципів й досі залишається дискусійним. Представники неоінституціоналізму, на відміну від класиків, сповідують ідею

«інституціонального синтезу» шкіл і течій в контексті інституціонального напрямку. Прихильники «нового» інституціоналізму вважають його продовженням традиційного, і називають сучасним інституціоналізмом [10, с. 5].

Як вважає П. Леоненко, «старий» (традиційний) та «новий» інституціоналізм є частинами єдиного цілого й входять до складу напрямку неоінституціоналізму, формуючи сучасну неоінституціональну парадигму [11].

Теоретичні концепції і моделі нового інституціоналізму та неоінституціоналізму значно розширили предметну сферу сучасних економічних досліджень. Це призвело до нового синтезу неокласичної та інституціональної теорій, формування «інституціонально-інформаційної економіки», «інституціонально-еволюційного напрямку», посткейнсіансько-інституціонального синтезу.

Висновки. Отже, знання інтелектуальної спадщини надзвичайно актуальне для розвитку сучасної економічної думки України, що функціонує в умовах конкуренції різних теоретичних шкіл і напрямів, вивчає широкий спектр глобальних проблем і особливостей української економіки.

Однак, розвиток економічної теорії XXI століття характеризується конвергентними, об'єднавчими тенденціями й відображає глибинні зрушення у сфері теоретичного знання та методології аналізу. Поява новітніх ідей, інтелектуальне і змістове оновлення усталених концепцій, стійке накопичення знань сприяє формуванню нових наукових шкіл та напрямів.

Слід зазначити, що представники багатьох течій економічної науки не враховують у своїх дослідженнях низку факторів, вирішуючи глобальні проблеми сучасності. Тому, перспективним напрямом подальших досліджень у сфері економічної теорії є визначення шляхів синтезу різних економічних шкіл, течій і підходів задля удосконалення методології аналізу, глибинного пізнання особливостей суспільного розвитку й економіки держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Історія економіки та економічної думки : підручник / за ред. В.В. Козюка, Л.А. Родіонової. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. 792 с.
2. Фещенко В.М. Сучасні економічні теорії: концептуальні витoki та еволюція змістовного наповнення. *Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку* : зб. матеріалів Всеукр. Круглого столу, м. Київ, 10 листопада 2016 р. Київ : КНЕУ, 2016. С. 9–16.
3. Родіонова Л. Напрями розвитку економічної теорії на початку XXI ст. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2014. № 2. С. 159–170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2014_2_18
4. Володин А. Новые рубежи познания экономической истории. *Экономическая история: взгляд из XXI века*. Москва : Финансовый университет, 2012. С. 10–18.

5. Довбенко М. Криза економіки – не криза науки : монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 304 с.
6. Базилевич В.Д. Економічна наука та освіта в епоху системних трансформацій: нові виклики і запити до фундаментальної теорії. *Економіка України*. 2016. № 8. С. 78–90.
7. Руденко М.Д. Енергія прогресу. Нариси з фізичної економії. Видання друге, доповнене. Тернопіль : Джура, 2005. 412 с.
8. Горкіна Л.П. Нариси з історії політичної економії в Україні. Київ, 1994. 242 с.
9. Колодій С.Ю., Колодій С.К. Інституціональна теорія як прояв європейських традицій плюралізму в сучасній економічній науці. *Фінансовий простір*. 2018. № 4(32). С. 27–33. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/628/626>
10. Институциональная экономика: Новая институциональная экономическая теория : учебник / под ред. А.А. Аузана. Москва : Инфра-М, 2005. 446 с.
11. Леоненко П.М. Інституціоналізм та його місце в сучасній економічній теорії (політичній економії). *Економічний вісник університету*. 2013. Вип. 21(1). С. 163–171. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecvu_2013_21\(1\)__28.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecvu_2013_21(1)__28.pdf)

REFERENCES:

1. Koziuk, V.V., Rodionova, L.A. (2015) *Istoriia ekonomiky ta ekonomichnoi dumky* [History of economics and economic thought: a textbook]. Ternopil: TNEU, 792 p. (in Ukrainian)
2. Feshchenko, V.M. (2016) *Suchasni ekonomichni teorii: kontseptualni vytoky ta evoliutsiia zmistovnoho napovnennia* [Modern economic theories: conceptual origins and the evolution of content]. *Proceedings of the Suchasni ekonomichni teorii: istoriia, metodolohiia ta perspektyvy rozvytku* (Ukrainian, Kyiv, 10 nov. 2016). Kyiv: KNEU, pp. 9–16.
3. Rodionova, L. (2014) *Napriamy rozvytku ekonomichnoi teorii na pochatku 20 st.* [Directions of development of an economic theory at the beginning of the XXI century]. *Visnyk TNEU*, no. 2, pp. 159–170. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2014_2_18
4. Volodin, A. (2012) *Novyie rubezhi poznaniya ekonomicheskoy istorii* [New frontiers of knowledge of economic history]. *Ekonomicheskaya istoriya: vzglyad iz XXI veka*. Moscow: Finansovyy universitet, pp. 10–18. (in Russian)
5. Dovbenko, M. (2009) *Kryza ekonomiky – ne kryza nauky* [The crisis of the economy is not the crisis of science]: monohrafiia [a monograph]. Kyiv: VTs «Akademiia», 304 p. (in Ukrainian)
6. Bazylevych, V.D. (2016) *Ekonomichna nauka ta osvita v epokhu systemnykh transformatsii: novi vyklyky i zapyty do fundamental'noi teorii* [Economic science and education in the epoch of system transformations: new challenges and requests for the fundamental theory]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 8, pp. 78–92 (in Ukrainian)
7. Rudenko, M.D. (2005) *Enerhiia prohresu. Narysy z fizychnoi ekonomii* [Progress energy. Essays on the physical economy]. Ternopil: Dzhura, 412 p. (in Ukrainian)
8. Gorkina, L.P. (1994) *Narysy z istorii politychnoi ekonomii v Ukraini* [Essays on the history of political economy in Ukraine]. Kyiv, 242 p. (in Ukrainian)
9. Kolodii, S.Yu., Kolodii, S.K. (2018) *Instytutsionalna teoriia yak proiav yevropeyskykh tradytsii pliaralizmu v suchasni ekonomichni nauki* [Institutional theory as a manifestation of European traditions of pluralism in modern economics]. *Finansovi prostir*, no. 4, pp. 27–33. Available at: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/628/626>
10. Auzan, A.A. (2005) *Institutsionalnaya ekonomika: Novaya institutsionalnaya ekonomicheskaya teoriya* [Institutional Economics: A New Institutional Economics Theory]. Moscow: Infra-M., 446 p. (in Russian)
11. Leonenko, P.M. (2013) *Institucionalizm ta jogo misce v suchasni ekonomichni teorii (politychni ekonomii)* [Institutionalism and its place in modern economic theory (political economy)]. *Ekonomichnij visnik universitetu*, vol. 21(1), pp. 163–171. Available at: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecvu_2013_21\(1\)__28.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecvu_2013_21(1)__28.pdf)